

Psychosociální vývoj: Manželská problematika

as. PhDr. Josef Pavlát, Ph.D.

Psychiatrická klinika, 1. lékařská fakulta,
Univerzita Karlova a Všeobecná fakultní
nemocnice v Praze

Manželská problematika

- Rodina je nejmenší možný systém, který je schopen zajistit reprodukci rodu a výchovu potomstva.
- Manželský pár - pevně je zajištěna jeho historická vazba, nicméně slabě je zajištěna jeho vazba individuální. V konkrétní situaci se rozpadá sám od sebe a vstupuje do nové dyády. Lze ho rozbít jak zásahy zvenčí, tak silami působícími uvnitř.
- Budou nás především zajímat poruchové stavy manželství, možnost jejich prevence a terapie

Tato prezentace je zpracována podle knihy Miroslava Plzáka: Poznání a léčba poruch manželského soužití. Avicenum, Praha 1973.

Manželské soužití

Otázka zní, co je to manželské soužití?

- Je to vše co z manželství zbude, když amputujeme oblast subjektivního prožívání. Je to způsob, jak spolu manželé hovoří, jak si sdělují nové poznatky, jak konzumují volný čas, jak spolu odpočívají, jak pečují o děti, jak je vychovávají, jak se zachovávají ve sporu, jak konzumují své sexuální potřeby, jak rozdělují rodinné příjmy atd.

Jednotlivé oblasti manželského soužití

1. **Způsob vzájemné komunikace:** Způsob jak spolu manželé hovoří, jak se dorozumívají, které kvality komunikace převládají.
2. **Způsob sexuálního soužití:** Který druh sexuální aktivity se v manželství zakotvil, jeho pohyblivost, volnost, tolerance, rozvoj, degradace.
3. **Způsob nakládání s rodinnými příjmy:** Zda například existuje dohoda o příjmech a vydáních, zda existuje parazitní situace, jak jsou v tomto ohledu preferovány děti apod.
4. **Způsob konzumace volného času:** Shoda zálib, odlišnost zálib, výběr a tolerance aktivních zálib, formace soužití z hlediska konzumace volného času.
5. **Výchova dětí:** Distribuce rodičovské autority, shoda ve výchovných praktikách.

Komunikace mezi manžely

- Určujícím momentem kvality komunikace je **stav rodinné atmosféry**. Tato atmosféra je důsledkem vzájemného emocionálního vyladění manželů čili vzájemné **emocionální rezonance**.
- Chybí-li emocionální rezonance, skončí rozhovor (komunikační akt) i v jinak klidné a harmonické rodině při nejmenším **svárlivým** dohadováním nebo tranzitorní (krátkou a přechodnou) **hádkou**.

Komunikace mezi manžely

Podmínkou klidného manželského dialogu tedy zůstává:

1. momentální emocionální rezonance manželů,
2. takový obsah rozhovoru, který neprovokuje ke sporu.

Komunikace mezi manžely

- Normou komunikace mezi manžely je střídání mlčení, přátelského pohovoru, neformálního dialogu a solitární (časově izolované) hádky. Jakmile je toto schéma atakováno některým z manželů je to důkaz, že stabilita soužití je ohrožena.
- Vyčítá-li žena manželovi, že ho musí k rozhovoru nutit, pak terapeut takové poznámky nekomentuje, ale použije jich k diagnostice asymetrie vztahu.
- Ten, kdo napadá degradaci komunikace, je buď v submisivní pozici, nebo k ní spěje. Terapeut musí dále vědět, že vynucování afilativní (hřejivě přátelské) konverzace zvyšuje její degradaci.
- Vynucování přátelského dialogu je jemným, ale vysoce informativním prodromem (signálem) blížícího se konfliktu.

Komunikace mezi manžely

- Rozlišujeme velmi přesně spor a hádku.
- **Spor** je věcným dialogem o konkrétním problému. Emoce ustupují do pozadí, v popředí je oboustranná snaha nalézt řešení.
- **Hádka** je nevěcným intuitivním dialogem o problému, který je buď zcela nekonkrétní, nebo je jedním z partnerů posouván do jiné tematické roviny. V popředí jsou antagonisticky vyhrocené emoce, cílem není nalézt řešení, ale cílem je emocionálně zranit (urazit, potupit, vysmát se, vyčítat).

Komunikace mezi manžely

- Tragikou párového manželství demokraticky konstituovaného, to jest bez zákonem uznané autority, je fakt, že na **jeden** problém manželského soužití lze mít **dva** zcela správné názory. Přesněji řečeno, že **jeden** problém má nejméně **dvě** racionální řešení. Tento fakt je permanentním zdrojem sporů, protože v manželství neexistuje autorita, která spor definitivně a přijatelně rozhodne. V dalším uvedeme, že tato skutečnost je jedním z objektivních rozporů manželského soužití dneška.
- Zdá se, že uměním dokonalého manželského soužití je schopnost zamezit, aby se ze sporu nestala hádka. Spor jako takovému zamezit nelze.

Komunikace mezi manžely

Z hlediska obsahu lze rozlišit dva typy manželské hádky:

1. **Setrvačné - inerční hádky**

Manželé nejsou schopni nalézt jediné téma, na němž by se shodli. Vše je tématem sporu, který se obratem mění v hádku. Manželé neznají již ani jinou formu komunikace nežli hádku. Je symptomem rozvinutého konfliktu, narušuje jakoukoliv možnost zlepšení konfliktní situace.

2. **Bouřlivé solitární hádky**

Vždy několik týdnů v manželství je vystřídáno velkou bouřlivou hádkou, v níž se jaksi „semelou“ všechny rozpory a spory uplynulých klidných týdnů. Po hádce se atmosféra vyjasní a situace se zlepší.

- Solitární hádky s frekvencí větší jak jednou za jeden měsíc jsou příznakem poruchy a mají být prošetřeny odborníkem.
- Bouřlivá hádka jednou či dvakrát do roka, dobře emocionálně zkompenzovaná, je neškodná a nemusí být příznakem žádné poruchy.

Komunikace mezi manžely

Podle postoje manželů v hádce lze rozlišit dvě varianty důležité pro klinickou diagnostiku poruch v soužití.

- **Vyčítavý postoj v hádce:** Vyčítající je pravidelně iniciátorem hádky, udává její téma a narušuje dobrou emocionální kompenzaci. Vyčítající je zcela pravidelně v submisivní pozici. Prodromem rozvíjejícího se konfliktu a rozvíjející se asymetrie vztahu je dialog na téma manželství. Ten, který se cítí v manželství méně milován, zahajuje tento dialog a stává se tím, který vyčítá.
- **Mentorsko-karatelský postoj:** Tímto postojem se projevují především muži. Spor se řeší tak, že karatel zaujímá permanentně postoj člověka formálně nadřazeného - učitele, velitele, kněze nebo jakéhosi neomylného moudrého člověka, proti němuž stojí protivník nějak níže.

Hlavním manévrem ozdravujícím komunikaci je její **přerušení**.

Komunikace mezi manžely

Formy přerušení komunikace:

1. **Dočasné odloučení partnerů:** Vždy je nezbytné, aby jeden z manželů bydlel mimo domov. Těžké konflikty nelze vůbec bez odloučení vyřešit.
2. **Odloučení partnerů uvnitř vlastního obydlí:** Lze je provést jen tam, kde obydlí je tak veliké, že každý z manželů může mít svůj pokoj.
3. **Kvalitativní omezení komunikace:** Terapeut má právo zakázat manželům, aby spolu hovořili o určitých tématech, může jejich každodenní rozhovory časově omezit. Pro toto opatření je nutné, aby terapeut autoritativně ustanovil:
 - nakládání s rodinným důchodem,
 - způsob trávení víkendu,
 - výchovu dětí,
 - péči o domácnost.

Princip paradoxní emoční interakce

- Uvolnění nastává, když se vnitřní rozladění přenese na člověka, s nímž jsme v nějaké intimní interakci. Je to buď kolega, ale častěji manžel či manželka.

Sexuální soužití

- V pojmu sexuálního soužití je obsažena nabídka a uspokojení sexuálních potřeb mezi partnery.
- Možné varianty:
 - Mezi manžely panuje ideální porozumění.
 - Mezi manžely panuje relativní porozumění
 - Mezi manžely panuje kompenzovaný sexuální nesoulad
 - Mezi manžely panuje manifestní sexuální nesoulad
- Dosud se stále málo ví, že vynucovaný styk zmrazuje sexuální soužití. Muži dokonce dokážou nutit ženu ke styku násilím.

Sexuální soužití

Protože musíme mít zájem na dlouhodobých, pokud možno trvalých manželstvích, musíme všemi prostředky zmírňovat význam sexuálního soužití pro manželství. To znamená:

- zmenšovat dosah a dopad nevěry,
- zmenšovat význam vysoce kvalitního sexuálního soužití pro trvalost manželství,
- nedovolit, aby manželství se konstituovalo především na kvalitě sexuálního soužití.

Sexuální soužití

Kdy se averze bezprostředně cítí a prožívá:

1. Je vyprovokována zřetelným fyziologickým nedostatkem - zápach, kožní choroba, výtok, nečistota, pot, apod.
2. Je vyprovokována nesprávnou technikou styku. Aplikací výstředních praktik, na něž nebyl partner zvyklý.
3. Nezralý partner pocítí faktickou averzi k manželskému partnerovi, když se mimomanželsky zamiluje a když manželský partner vynucuje styk a dotykové něžnosti.
4. Averze vzniká specifickým řetězením postupů asymetrických vztahů. Submisivní partner začne vyčítat nízkou frekvenci styku a posléze začne styk vydírat. To je nejspolehlivější způsob, jak zdevalvovat kvalitu styku na minimum a jak nakonec vyvolat nesmiřitelný odpor k něžnostem a ke styku.

Sexuální soužití

- Závěrem shrnujeme:
 - A. Zakazujeme styk ve všech případech, kde narůstá faktická averze ke styku a kde styk je jedním z partnerů vynucován.
 - B. Nezakazujeme přerušit styk, kde averze nevzniká a kde u obou partnerů zůstává chuť ke styku.

Nakládání rodinným důchodem

- V klidném a zakotveném manželském soužití, po odeznění první manželské krize se většinou ustálí **volné, ale společné hospodaření**: Existuje společná pokladna, ale zároveň má každý z manželů své osobní kapesné, při čemž manželé navzájem nevědí, jaká je jejich osobní hotovost.
- Jinou variantou je **přísně společné hospodaření**: Manželé nemají kapesné, vidí si do kapes a své kapsy si i střeží.
- Konečně existuje **přísně separované hospodaření**: Neexistuje společná pokladna, každý z manželů má svou hotovost a v jistých časových údobích se dohodnou o společné rodinné investici. Tento způsob je vždy znakem konfliktu, krize nebo nějakého rozvratu, případně je formou nedostatečně vyřešené krize dávno minulé.
- Urovnání manželského soužití se urychlí, když se uspořádají poměry v nakládání s rodinným důchodem.

Trávení volného času

- Konflikt deformuje formu konzumace volného času manželů, nezdravá forma konzumace volného času urychluje rozvoj konfliktu.
- Z typologického hlediska lze rozeznávat uvnitř schématu **uzavřeného soužití**:
 - **Hermeticky uzavřené soužití**: Konzumace volného času je přísně a důsledně společná. Hermeticky uzavřené soužití končí většinou nějakou katastrofou.
 - **Relativně uzavřené soužití**: Manželé spolu tráví naprostou většinu volného času, ale nekontrolují úzkostně čas příchodů, sami vycházejí společně mezi přátele a známé, povolují izolovanou návštěvu rodičů.

Trávení volného času

V protikladu k uzavřenému soužití je **soužití otevřené**. Má následující charakteristiky:

- Manželé mají své volné dny, volná odpoledne či volné večery. Netráví spolu všechny víkendy v roce a případně spolu ani netráví celou dovolenou. To určuje míru otevřenosti v soužití. Pokud toto soužití vychází jako akt dohody obou manželů, hovoříme o oboustranně otevřeném soužití.
- V konfliktním manželství se vždy jeden z partnerů brání zavedení otevřeného soužití.
- Tam, kde došlo ke konfliktu, není otevřené soužití opatřením manželské ideologie, ale opatřením terapeutickým. Léčit manželský konflikt a nezajistit otevřené soužití je ztráta času.

Výchova dětí

- Jedním z hlavních rozporů současného manželství je, že na jeden výchovný problém lze mít dva správné názory. Je to právě výchova dětí, která nabízí řadu různých správných názorů a postupů.
- Dnes se zdá, že i při výchově dětí je velmi prospěšné distribuovat rodičovskou autoritu.
- Až na výjimečné případy má být do puberty autoritou výchovy matka.
- Otec pak zůstává do puberty autoritou ve výběru zálib a zábav (i u dívek).
- Po pubertě je žádoucí, aby se otec věnoval synovi a matka dceři. Rodiče mají v tomto údobí již adolescentům reprezentovat diferencované zástupce mužského a ženského pohlaví.

Silová pole manželského soužití

- Emoce mají svou kvalitu (zármutek, radost, nenávisť, sympatie, zlost,...) a svou kvantitu, což je intenzita a případně i trvání kladného (libého) či záporného (nelibého) náboje emoce.
- Každodenně je naše chování řízeno kvalitou a intenzitou emocí. Pokud to jde, přidáváme regulaci rozumem. V složitosti dne nabízejí emoce i rozmanité možnosti řešení a rozum volí. Mohou nastat případy, že různé emoce se střetávají a nenabízejí řešení jiné, nežli pro určitý okamžik emočně nelibé, záporné.

Symetrie a asymetrie vztahu

- Rozhodujícím faktorem jednání partnera ve vztahu je jeho emocionální vazba na druhého partnera. Tuto vazbu lze postihnout globálním pojmem emocionální závislosti. Malá závislost tlumí rozkmit emocí, velká závislost představuje trvale rozkmitané emoce značné intenzity. Jsem-li málo na čemkoliv emocionálně závislý, jsem k této věci, či vztahu lhostejný. Velikost závislosti si určíme metodikou výpadového jevu. Co se stane, když vztah zanikne?

Symetrie a asymetrie vztahu

- Perspektivu po zániku vztahu lze celkem dobře odhadnout
- Perspektiva nám dává představu o tom, jak se bude partner ve vztahu chovat.
- Z globálního hlediska určuje perspektiva stav emocionální závislosti na vztahu. Existuje škála závislosti, jíž lze pro terapeutické účely redukovat na 5 stupňů:
 1. Partner je na vztahu prakticky nezávislý.
 2. Partner je na vztahu málo, nedostatečně citově závislý.
 3. Partner je přiměřeně závislý.
 4. Partner je značně, až nepřiměřeně závislý.
 5. Partner je zcela ovládán citovou závislostí. Tato závislost se svou intenzitou téměř podobá pudové závislosti na životu.

Symetrie a asymetrie vztahu

Nutno rozlišovat:

- Klidný vztah symetrický
- Kalamitní vztah symetrický
- Asymetrický vztah klidný
- Asymetrický vztah debaklový

Sumární a selektivní emocionální závislost

- Je nepochybné, že v účinku na jednání člověka se různé oblasti emocionální závislosti nějak slučují. V konkrétním okamžiku existuje jakási sumární emoční závislost.
- Každý z nás provádí tuto bilanci permanentně na dvou úrovních:
 1. Na úrovni zcela vědomé
 2. Na úrovni intuitivní
- Není pochyb o tom, že existuje sumace těchto složek, a že ve vědomí cítíme v aktuálním okamžiku stupeň sumární emocionální závislosti.
- Dále budeme hovořit o jednotlivých složkách sumární závislosti čili o selektivní emocionální závislosti.

1. Sexuální závislost

- Vysoká sexuální aktivita profiluje život člověka trochu nebezpečným směrem, protože jej v míře hodnot činí příliš závislým na sexualitě. Vysokou sexuální aktivitou ohrožuje jedinec manželské soužití několika směry
 - Promiskuitou
 - Kalamitním vztahem
 - Debaklovým vztahem
- V údobí prvních pěti let, přibližně po třetím roce manželství, způsobí nesoulad v sexuálním soužití první vývojovou krizi.

2. Závislost ve faktoru „A“

- Hodnotou ženy v tomto ohledu je její krása, půvab tzv. ženské chování, roztomilost, něha.
- Hodnotou muže v tomto ohledu je jeho duchaplnost, výmluvnost, osobní kouzlo, vtip, ale též spolehlivost, statečnost, společenský význam a v neposlední řadě také krása.
- Faktor „A“ oproti faktoru sexuální závislosti působí otevřeně, zjevně. Podstata sexuální aktivity se ozřejmuje, manifestuje intimně při styku. Oproti tomu jsou všechny prvky faktoru „A“ zřejmé, manifestní, a to dokonce tak, že jejich manifestací se teprve faktor naplňuje.

3. Ekonomická závislost

- Faktická ekonomická závislost nám vyjde prostou sumací příjmu a vydání a z toho rezultující ekonomické perspektivy každého partnera v případě, že dojde k rozvodu. Lze si snadno vykalkulovat, kdo zůstane více postižen, přičemž tak jak je obvyklé při studiu emocionální závislosti, zajímat nás budou především případy okrajové, to jest, zda rozvodem nezůstane některý z partnerů podstatně ohrožen či ekonomicky postižen.
- Většinou špatná ekonomická perspektiva nutí opouštěného partnera, aby tvrději bojoval, i když svůj boj zdůvodňuje docela jinak.

Hodnocení stavu emocionální závislosti

- V každém z nás je zakryta tendence hledat maximálně hodnotného partnera. Většina lidí správně odhadne kdo je a kdo není dostupný jako případný partner pro manželství.
- Jde-li o zřetelně asymetrický vztah dosahující debaklové situace, pak je terapeut povinen vysvětlit submisivnímu partnerovi význam „moci“ ve vztahu. Je terapeuticky účinnější působit na submisivního partnera, aby se „moci“ podrobil.
- Musíme působit oboustranně - dominantní partner nechť je ohleduplný, ale submisivní nechť je podrobitivý. Zánikem debaklové situace se pak soužití tak jako tak ustálí v nějaké rovnováze, která bude odrazem vnitřní situace rozložení sil.
- I v klidném manželství je většinou dominance tiše a mlčky respektována.

Vývojové manželské krize

1. V každém intimně žijícím páru se v průběhu soužití mění komunikace.
 2. V páru jehož vazba je sice zákonem chráněna, ale nikoliv definitivně zajištěna, nahlodává citové dorozumění nejistota. Nejistota každého manželského svazku vede k jistícím mechanismům, které vedou buď k debaklovému nebo kalamitnímu konfliktu.
 3. Pár selhává před problémem, který má více jak jedno správné řešení.
 4. V páru s intimním soužitím existuje záporný emoční přenos.
 5. V manželském páru se sexuálním soužitím degraduje úroveň sexuálního porozumění.
- Uvedené objektivní rozpory párového soužití jsou dnes obecně příčinou tak zvané **první vývojové manželské krize**.

Vývojové manželské krize

Nástup první manželské krize urychlují tyto faktory:

- jeden z partnerů nebo partneri jsou osobnosti akcentované, psychopatické nebo primárně neurotické,
- sklon k sexuální promiskuitě,
- jeden z partnerů je žárlivec nebo má žárliveckou vlohu,
- do manželství zasahují rodiče obou manželů nebo jednoho z manželů (nejnebezpečnější je matka manžela).

Konec prezentace